

**Рішення разової спеціалізованої вченої ради ДФ 26.133.026
про присудження ступеня доктора філософії**

Разова спеціалізована вчена рада ДФ 26.133.026 Київського університету імені Бориса Грінченка виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), місто Київ, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації Бойко Марії Іванівни «Функціонування української мови в освітньому просторі Донеччини на початку ХХІ століття» за спеціальністю 035 Філологія 30 травня 2023 року.

Бойко Марія Іванівна, 1996 року народження, громадянка України, освіта вища: закінчила у 2019 році Київський університет імені Бориса Грінченка за спеціальністю «Філологія».

Працює вчителем української мови та літератури у спеціалізованій школі №304 міста Києва з 2019 р. Працює викладачем кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка за сумісництвом з 2021 р.

Дисертацію виконано у Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Вінтонів Михайло Олексійович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка.

Здобувачка має 18 наукових публікацій за темою дисертації, з них 16 – одноосібні: 5 статей – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття – у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection; 12 статей, у яких додатково відображені результати дослідження:

1. Вінтонів М.О., Бойко М.І. Проблема білінгвізму у вищих навчальних закладах Центральної та Східної України. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30 (69).

№2. С.1–10. ISSN видання 2710-4664. DOI статті: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.2-1/01> URL:

http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/2_2019/part_1/3.pdf

2. Бойко М. Уявлення сучасних студентів про суржик на початку XXI століття. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. №7. С.19–24. ISSN видання 2663-3418. DOI статті: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-7.3>. URL:

<https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/1812/1728>

3. Бойко М. Шляхи підвищення комунікативної потужності української мови в Україні і в світі (за результатами соціолінгвістичного опитування). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. №31. Том1. С.262–266. ISSN видання 2308-4863. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/31_2020/part_1/40.pdf

4. Вінтонів М., Бойко М. Мовна ситуація в освітньому просторі Донеччини на початку XXI століття. *Mundo Eslavo*. 2020. №19. С.61–75. ISSN видання 1579-8372. URL: <https://revistaseug.ugr.es/index.php/meslav/article/view/17703>

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради:

Махачашвілі Русудан Кирилевна – доктор філологічних наук, доцент, Київський університет імені Бориса Грінченка, завідувач кафедри германської філології Факультету романо-германської філології, зауваження:

1. У підрозділі 1.4 Білінгвізм та аспекти його дослідження натрапляємо лише на наявні у науковій літературі тлумачення ключового терміна *білінгвізм*, власного трактування, своїх акцентів дослідниця не пропонує. Своє ставлення до висунутих наукових теорій, критичне осмислення матеріалу употужнило б працю Марії Бойко.

Аналізуючи українсько-російський білінгвізм в освітньому просторі, Марія Бойко зазначає, що «Українсько-російський білінгвізм мовного середовища закладів освіти, характерний для багатьох регіонів України, впливає на мовну поведінку усіх учасників освітнього процесу та виявляється в неоднорідності мовного простору» (с.151). У дослідженні варто уточнити, які саме чинники утвердили позиції української мови в сфері освіти на Донеччині.

2. Авторка дисертації стверджує, що сьогодні «багато українських викладачів не підтримують ідею білінгвальної освіти та не вірять у дієвість вищезгаданої моделі навчання» (с. 193). На наше переконання, у дисертації варто простежити причини відсутності зацікавлення білінгвальною освітою у педагогічних працівників та здобувачів.

3. Рецензована дисертаційна праця характеризується переконливим аналізом статичних даних, доречними діаграмами, таблицями, схемами, що полегшує сприйняття матеріалу. Уважаємо, дослідження безумовно виграло б, якщо б висновки й узагальнення були сформульовані чіткіше.

4. Вважаємо, що варто звернути увагу на статистичний підхід до обробки даних, оскільки застосовуєте переважно кількісні методи дослідження.

5. Окреслюючи стратегії та тактики зміцнення державницьких позицій української мови в Східному регіоні України, Марія Бойко детально аналізує розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова – успішна держава”». Варто також подати спеціально виокремлені рекомендації авторки для гармонізації мововжитку та поліпшення мовної політики в освіті.

Видайчук Тетяна Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент, Київський університет імені Бориса Грінченка, доцент кафедри української мови Факультету української філології культури і мистецтва, зауваження:

1. Глибока обізнаність зі значною кількістю класифікаційних схем стосовно білінгвізму, безперечно, свідчить про належну теоретичну підготовку дисертантки (с. 60–71), водночас цей уривок дисертації позбавлений критичного осмислення теоретичного матеріалу й висловлення власної позиції, що, поза сумнівом, употужнило б працю та її концепцію.

Своє ставлення до висунутих наукових теорій Бойко Марія Іванівна висловила в одному абзаці: «В останні десятиліття зарубіжні та українські мовознавці працюють над вивченням білінгвізму. Окрім того, українськоросійська двомовність стала одним із основних об'єктів соціолінгвістичних досліджень вітчизняних дослідників, оскільки в Україні функціонують різноманітні форми як симетричного, так і асиметричного білінгвізму залежно від регіональних та соціокультурних умов уживання двох мов і характеру комунікативних ситуацій» (с.70–71) та дещо розширила тлумачення білінгвізму з урахуванням комунікативного підходу в висновку до першого розділу: «Узагальнюючи дефініції лінгвістів, можемо сказати, білінгвізм – це здатність спілкуватися двома мовами в умовах взаємовпливу різних культур та використовувати обидві мови відповідно до комунікативних ситуацій» (с. 84).

Логіка викладу, на нашу думку, потребувала увиразнення особливостей білінгвізму саме в освітньому просторі через призму навчально-педагогічних функцій мов (мови). Тому дещо суперечливими один одному є висновкові судження до першого розділу: «Вивчення дисциплін на білінгвальній основі допомагає школярам і студентам отримати доступ до інформації з різних дисциплін, а також збільшує шанси конкурувати на загальноєвропейському та світовому ринку» (с. 84), «У закладах середньої та вищої освіти педагогічні працівники підтримують вивчення мов міжнародного значення, оскільки згідно з положеннями Болонської декларації студенти та викладачі мають володіти іноземною мовою» (с. 84), «Віддавна відомо, білінгвізм позитивно впливає на пам'ять, швидкість реакції, розвиває вміння критично аналізувати явища дійсності.

Існування одночасно двох мовних систем сприяє виробленню гнучкості мислення та інтелектуальної активності» (с. 85), «Небезпека втрати територіальної цілісності завжди простежується в країні, де наявна двомовність. Розповсюдження білінгвізму в межах однієї держави спричиняє конфлікт між двома мовами, а, відповідно, й двома культурами» (с. 85).

2. У підрозділі 3.2. дисертації Бойко Марія Іванівна характеризує суржик в аспекті мовної ситуації Донеччини, зокрема в освітньому просторі. При цьому не акцентує увагу на діалектному мовленні, яке також формує мовну особистість та її мовну поведінку.

Відтак роль діалектного мовлення не встановлена. Щоправда, завдання тут не просте, бо діалектному мовленню регіону властиві інтерферентні риси російської мови.

Не всі українськоросійські поєднання у цьому регіоні є суржилом, як не всі є діалектом. В історії української мови чітко визначені особливості південно-східного наріччя і його степових говірок, а у соціолінгвістиці чітко виписані ознаки суржикового мовлення. У дослідженні, на жаль, спостерігається ототожнення діалекту та суржику.

3. Аналізуючи соціологічні дані цільового дослідження «Етнічні групи України», проведеного у жовтні 2003 року соціологічним факультетом КНУ імені Тараса Шевченка (с. 39–44), дисертантка покликається не на самі результати дослідження, а на монографію «Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом» (Київ, 2008). Результати опитування в рамках проекту Kantar TNS Online Track (с. 44–47), дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучерева спільно з соціологічною службою Центру Разумкова (с. 48–49), Центру «Соціальний моніторинг» (с. 50), Київського міжнародного інституту соціології (с. 50), показники Департаменту освіти і науки Донецької області (с. 109), дані МОН України про кількість шкіл з українською мовою навчання у 2019-2020 та 2020-2021 навчальних роках (с. 111–112) не містять належної афіляції до джерел інформації. Звісно, це не впливає на позитивну оцінку фрагментів роботи з аналізом соціологічних досліджень. Загалом це засвідчує, що дисертантка

вільно оперує інформацією, поданою у дотичних за проблематикою напрацюваннях.

4. У дисертації наявна неуніфікованість етноніма *роми* (с. 41, с. 42, с.43) / *цигани* (с. 153) та назви мови цього етносу – *ромська* (с. 155, с. 156, с. 158) / *циганська* (с. 156, с. 157, с. 158).

Соколова Світлана Олегівна – доктор філологічних наук, професор, Інститут української мови НАН України, провідний науковий співробітник Відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики, зауваження:

1. У роботі використано одну з можливих схем оформлення посилань на наукову літературу – за номером джерела у списку використаної літератури. У такому випадку бажано активніше вказувати прізвища дослідників у самому тексті для зручності читання.

Крім того, аналізуючи літературні джерела і подаючи посилання на них, варто звертати увагу на час написання праці, а не лише на алфавітне розташування у списку джерел, у такий спосіб можна простежити розвиток наукової думки, що дуже важливо, особливо для такої галузі, як соціолінгвістика, яка вивчає розвиток мови у зв'язку з розвитком суспільства. Крім того, посилаючись на праці, написані 10-15 років тому, у яких оцінено сучасний на той момент рівень розвитку науки, слід звертати увагу на те, чи змінилася ситуація натепер.

Так, вирване з контексту і повторене кілька разів твердження Л.Т. Масенко про те, що «головне завдання української соціолінгвістики полягає в науковому аналізі деформацій, яких зазнало мовне середовище країни в попередній колоніальний період» (с. 19, 27, 34), було новаторським і надактуальним у докторській дисертації 2005 року, де воно прозвучало вперше, і навіть в її авторському підручнику (2010 рік), який часто цитує дисертантка, але в сучасному науковому контексті може розглядатися лише серед інших актуальних завдань, оскільки багато в цьому плані через майже 20 років вже зроблено, зокрема самою Ларисою Терентіївною.

Так само, у низці посилань, пов'язаних з різними аспектами вивчення суржику, ім'я Л.Т. Масенко, яка в Україні є провідним фахівцем із цього питання, наведене в низці інших дослідників поруч з іменем її учениці О. Рудої, яка на момент написання згаданої статті була ще студенткою (с. 178). До речі, назву праці А. Брацькі з польської краще перекласти як «Історія і сучасність», а не «Історія і теперішність», як зробила авторка.

2. Уважаємо не зовсім доречним уведення в текст у вигляді рисунків сканованих зображень з інтернет-ресурсів як ілюстрацій або до результатів соціопитувань (розділ 1), або до власного опитування (розділ 3, додатки тощо), оскільки вони погано зчитуються, а в інтернет-ресурсах ще й використано прапорці на позначення національних мов, серед яких російський прапор є драстичним для українських читачів. У таких випадках варто вдаватися до перенабирання тексту.

3. Типи мовної поведінки, які слідом за О.М. Данилевською, виокремлює дисертантка (с. 120), безперечно, присутні також і в обстеженому регіоні, але для їх детального аналізу статистичних даних недостатньо, потрібна глибока індивідуальна робота (насамперед спостереження), яка виходила за межі наукових завдань розгляданої дисертації і може бути наступним етапом дослідження. Отже, змістові цього підрозділу (2.3) більшою мірою відповідає назва «Мовний складник освіти на Донеччині у формальному вимірі».

4. Щодо перспектив активнішого впровадження української мови в систему освіти, зокрема її використання не лише в навчальному процесі, але й для позанавчальної комунікації, то отримані автором результати опитування були актуальні саме в той момент. Доречним буде повторення опитування в нових умовах і формування оновленої стратегії посилення ролі української мови з урахуванням реалій, що змінилися.

Кондратенко Наталія Василівна – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, професор кафедри прикладної лінгвістики Філологічного факультету, зауваження:

1. Витлумачуючи засадничі поняття дисертації, Марія Бойко зазначає, що «під освітнім простором варто розуміти просторово-часове поле функціонування і розвитку системи освіти як відкритої й активної соціальної сфери, у якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов зовнішнього середовища, потреб соціальних замовників (і самої особи), а також реалізуються освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом» (с. 82).

Зважаючи на це, варто було б уточнити, які суб'єкти функціонують у межах освітнього простору. Зокрема, в контексті проведених опитувань здобувачів освіти виникає питання щодо потреби / непотреби опитування вчителів і викладачів, які також беруть участь в освітньому процесі і, на нашу думку, належать до освітнього простору.

2. Презентація результатів аналізу щодо вибору мови незалежного оцінювання з історії України, математики та географії у формі діаграм є не зовсім логічною. Не зовсім зрозуміло зазначення серед мов вибору, крім української та російської, ще й угорської, польської, румунської та молдовської, оскільки подані цифрові показники охоплюють лише дві аналізовані мови. Наприклад, зовнішнє оцінювання з географії в 2019 році обрали українською мовою 67,5%, а російською мовою – 32,5% учнів, що становить 100%. Яка доцільність зазначення інших мов, якими можливе проведення зовнішнього незалежного оцінювання?

3. На с. 147 йдеться про потреби стимулювання вивчення української мови і створення задля цього відповідної інституції. Як саме авторка бачить механізми такого стимулювання? Які форми стимулювання могли б стати актуальними для Донеччини?

4. Авторка дисертації стверджує під час аналізу результатів опитування щодо білінгвального освітнього процесу, що «жоден студент не запропонував вивчати українську одночасно з російською» (с. 190). Але на підставі

попередніх спостережень, представлених у дисертації, на жаль, можна зробити висновок, що студенти та учні шкіл не вважають російську мову іноземною. І тут варто було б уточнити, як саме було побудовано анкету в цьому питанні, на підставі якого складено «рейтинг» мов, – за відкритими відповідями респондентів чи через зафіксований перелік мов на вибір (серед яких була і російська мова).

5. Попри вагому апробацію результатів дисертації в наукових статтях та оприлюднення висновкової частини на наукових конференціях різного рівня вважаємо доцільним подальше оприлюднення дослідження для широкого кола громадськості у формі наукового (монографія) або науково-популярного друкованого видання. Зібрані авторкою соціологічні та лінгвістичні відомості сприятимуть розумінню виникнення, динаміки та реальної ситуації із функціонуванням української мови на Донеччині. Популяризація наукових знань і результатів дослідження також є частиною освітнього процесу і становитиме важливий компонент освітнього простору.

Колесник Олександр Сергійович – доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка, кафедри германської філології Факультету романо-германської філології, побажання:

1. Попри прикладну цінність дисертаційної праці вважаємо доцільним зацентувати увагу на тому, що білінгвізм має ще дуже важливі, але часом небезпечні аспекти психологічного, когнітивного характеру. Зміст дисертації логічно доповнити теоретичними міркуваннями про роль двомовності.

2. Чому людям важко перемикається? Чому люди не хочуть переходити на українську або чому людина відчуває дискомфорт, коли перебуває в середовищі, у якому вона могла б послуговуватись українською мовою, але цього не робить? Саме в цьому контексті варто було б зазначити, що освітній простір – це насамперед смисловий простір, не просто частина сім'їосфери, а й її динамічний сегмент, тобто простір смислотворення.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради,

«Проти» – немає,

«Утримались» – немає.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада ДФ 26.133.026 присуджує Бойко Марії Іванівни ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.026

Олександр КОЛЕСНИК